

ti sporná, mnohým se bude zdát až nesmyslná. Ba co víc, ani já sám jsem nenašel přesvědčivý argument, který by ji podpořil, narazil jsem jen na nekonečné spekulace a smyšlenky. Víím, že to, co jsem zde napsal, je nedostatečné; útěchou je mi pouze to, že i všechny ostatní pokusy, které jsem poznal, jsou právě tak špatné.

Následující eseje by byly ještě horší, nebyť kritiky a podnětů, které mi poskytli Fiona Ellisová, Bob Grant, Jim Johnson a David Wiggins, a proto jsem jim za ně velmi zavázán. Dále bych chtěl poděkovat univerzitě ve Swansea, kde jsem měl v roce 1995 tu čest proslovit na výročním sympoziu J. R. Jones Memorial Lecture přednášku, jejíž části se v přepracované podobě objevují v 11. kapitole, dále nizozemskému Nexus Institutu při univerzitě v Tilburgu, díky němuž jsem se mohl zúčastnit dvou konferencí, jedné o Wagnerovi a druhé o uctívání model, díky nimž se zrodily počátky šesté a sedmé kapitoly, dále Nadaci Petera Fullera, která mi v roce 1995 umožnila proslovit přednášku na výročním sympoziu Peter Fuller Memorial Lecture, jež se po přepracování, opravení a rozšíření proměnila v osmou kapitolu, a na závěr univerzitě v Cambridgi, kde jsem měl v roce 1997 tu čest proslovit přednášku na výročním sympoziu Leslie Stephen Memorial Lecture, a tudíž jsem se dal cestou, která v závěru vyústila v kapitolu devátou. Část této kapitoly vyšla v *City Journal*, a proto bych chtěl tímto poděkovat šéfredaktorovi tohoto časopisu, panu Myronu Magnetovi, že mi dovolil tento materiál znovu použít. Poděkovat bych chtěl také vydavatelství Faber and Faber, že mi dovolilo citovat z básně Philipa Larkina *Chození do kostela*.

1. Co je kultura?

Pojem kultura vyskočil v plné zbroji v polovině 18. století z hlavy Johanna Gottfrieda Herdera a od té doby svádí jednu bitvu za druhou. *Kultur* je pro Herdera životní mízou každého národa, proudem mravní energie, jež udržuje jeho integritu. Naproti tomu *Zivilisation* je ve své podstatě jen nánosem zvyků, zákonů a technických znalostí. Národy mohou sdílet civilizaci, ve své kultuře však zůstanou provždy rozdílné, neboť kultura jasně vymezuje, co jsou.

Tato myšlenka se dále vyvíjela dvěma směry. Němečtí romantici (Schelling, Schiller, Fichte, Hegel, Hölderlin) interpretovali kulturu v souladu s Herderem jakožto určující podstatu národa, jako sdílenou duchovní sílu, která se projevuje ve všech zvycích, v přesvědčení a konání daného národa. Dále tvrdili, že kultura formuje jazyk, umění, náboženství a dějiny a že zanechává svůj otisk i na těch nejnepatrnějších událostech. Žádný člen společnosti, jakkoli špatně vzdělaný, není bez kultury, neboť kultura a příslušnost k jistému společenství jsou jedno a totéž.

Jiní, spíše klasičtí než romantičtí myslitelé interpretovali slovo kultura podle jeho latinského významu. Podle Wilhelma von Humboldta, zakladatele moderní uni-

verzity, neznamenalala kultura přirozený růst, nýbrž kultivaci. A tak neměl kultura každý, neboť ne každý měl dostatek volného času, zaujetí či schopností, aby se naučil vše potřebné. Mezi mladými kulturními lidmi se pak najdou tací, kteří jsou kulturnější než druzí. Účelem univerzity je podle něj uchovávat a šířit kulturní dědictví a předávat je dalším generacím.

Obě tyto interpretace jsou stále s námi. První generace antropologů přijala Herderovo vidění a psala o kultuře coby praktikách a víře, jež tvoří **individualitu kmene**. Každý člen kmene si podržuje sdílenou kulturu, neboť to tak vyžaduje příslušnost ke kmeni. Matthew Arnold a literární kritici, které ovlivnil (včetně Eliota, Leavise a Pounda) se dali cestou Humboldtovou a považovali kultura za majetek vzdělané elity, za duchovní výtěžek, vyžadující inteligenci a studium.

Abych se vyhnul zmatkům, budu odlišovat „sdílenou kultura“, tedy kultura, jak jí rozumí antropolog, od „vysoké kultura“ ve smyslu jisté formy odborné znalosti. To nám ještě neříká, co to vysoká kultura je, zda je to jedna věc nebo mnohé, ani zda má tak ohromný význam, jaký jí Arnold a jeho stoupenci připisovali. Proto se k těmto otázkám musím vrátit, a to už proto, že na rozdíl od většiny lidí, se kterými se setkávám, souhlasím s Matthewem Arnoldem. Domnívám se, že vysoká kultura naší civilizace obsahuje vědění mnohem významnější než všechno, co lze pochytit z běžné komunikace. Tento názor se obtížně obhajuje a ještě obtížněji se s ním žije, už proto, že jediným doporučením pro jeho přijetí je jeho pravdivost.

Zmíněná dvě pojetí kultura spolu po celý novověk vstupují do nových a nových sporů. Ze sutin mnoha vzájemných bitev pak povstalo pojetí třetí. „Sdílená kultura“ kmene je znakem jeho vnitřní soudržnosti. Kmeny však v moderním světě podobně jako většina tradičních

společností mizejí. Obyčeje, zvyky, slavnosti, rituály a věrouky jsou proměnlivé a polovičaté, staly se odrazem naší prchavé a vykořeněné existence, závislé (stejně jako my sami) na moderních objevech. Navzdory tomu všemu a přes všechny vymoženosti a zařízení, usnadňující práci, díky nimž jsou ostatní lidé čím dál tím více postradatelní, jsou obyvatelé moderních měst společenskými tvory toutéž měrou jako příslušníci tradičních kmenů. Nemají klid, dokud si nevytvoří **společenskou identitu**, podobu pro okolní svět, která jim tím, že je takto představuje ostatním, poskytuje jistotu v ně samé. Moderní život je plný tohoto hledání „identity“. Pojem je to sice nestálý a může se proměnit i několikrát za život, někdy třeba i dvakrát do roka, přesto však má mnoho společného s vazbami příslušníka kmene na sdílenou kultura. Rozvíjení „identity“ je, vyjádřeno existencialistickým žargonem, modus „bytí-pro-druhé“, nárokování místa ve veřejné sféře. Je dáno výběrem, vkusem a volným časem jedince, žíví se populárním uměním a zábavou; nejobecněji řečeno, je výkonem představitosti. V tomto ohledu se podobá vysoké kulturaře literární a umělecké tradice.

Třetí chápání pojmu kultura – populární kultura, jak jí budu říkat – se stalo předmětem zkoumání sociologie. Definuje téma „kulturologie“, akademické disciplíny, založené Raymondem Williamsem, jež měla v anglosaském světě nahradit akademický obor anglický jazyk. Williams byl literární kritik, jeho rovnostářské sympatie jej však přiměly vzbouřit se proti elitářské tradici odborného literárního vzdělávání. Zastával názor, že vedle elitní kultura vyšších vrstev existovala vždy ještě další, neméně cenná kultura lidová, která posiluje solidárnost lidí tváří v tvář útlaku, jejím prostřednictvím člověk vyjadřuje svou společenskou identitu i pocit sounáležitosti. Williamsovo antielitářství zahrálo na tu pra-

vou strunu a pojem kultury se tak v moderních podmínkách rozšířil i na formy populárního umění a zábavy. V důsledku tohoto akademického rozšíření začal pojem kultury ztrácet na přesnosti. Každá činnost a každý lidský výtvor jsou dnes považovány za kulturu, stačí, že jde o produkt společenské interakce, formující identitu jedince.

Populární kultura může být dvojitý druh: zděděná nebo získaná. V Evropě a Americe však zděděné (lidové) kultury vyhubila globalizace a nahradila je směsicí komerce, již se zabývám v dalších kapitolách. Jisté prvky lidové kultury (zejména v hudbě) se staly surovým stavebním materiálem pro vysoké umění a v přetvořené formě se objevily v dílech Bartoka, Vaughana Williamse a Coplanda. Zbytek se změnil ze zděděné tradice v komercializovaný „odkaz“ a zírá na nás z vitrín skanzenů a muzeí. Moderní člověk se může nechat okouzlit lidovými kroji, lidovými tanci a slavnostmi, ale svou identitu jejich prostřednictvím již nenachází – což, řečeno jinými slovy, znamená, že lidová kultura je mrtvá. Lidová píseň (*folk*) se stala podkategorií populární hudby, v současnosti však již nemá kořeny ve zděděném společenství.

Herderovo pojetí kultury je „partikularistické“. Kultura je zde definována jako cosi odlišného, izolovaného – ostrov „my“ v oceánu „oni“. Naproti tomu Humboldtovo pojetí je „univerzalistické“: podle něj vnímá kultivovaný člověk lidstvo jakožto celek, zná umění a literaturu jiných národů a má cit a pochopení pro lidský život ve všech jeho vyšších formách i usilováních. Proč se pro dvě tak protichůdné představy používá totéž slovo? Proč psát knihu o kultuře, která pojednává „sdílenou kulturu“ a „vysokou kulturu“, jako by byly nějakým zásadním způsobem propojené? Coby vzdělaný člověk se příkláním na stranu Wilhelma von Humboldta a Matthewa

Arnolda. Coby staromódního Angličana mě to táhne k Herderovi. Jedním z důvodů, pro které jsem se pustil do psaní této knihy, je přesvědčení, že obě tyto inklinace vyrůstají z jednoho a téhož zdroje.

Pro začátek však musíme vyjít z představy, že hovoříme-li o kultuře, máme co do činění s třemi či více odlišnými pojetími. Stačí položit jednoduchou otázku typu: „Je pasta na zuby součástí kultury?“ Herder by na to řekl: „Rozhodně ne, ale možná je součástí civilizace.“ Také Arnold by řekl, že nikoliv, jedním dechem by však dodal, že pasta na zuby, kterou na svém slavném *Portrétu tasemnice* využila Pam Germová, rozhodně je – byť politováníhodnou – součástí národní kultury. Profesor kulturologie vám nejspíše odpoví: „Samozřejmě že pasta na zuby je součástí kultury,“ neboť pasta na zuby je přece jedním z prvků, sloužících k vyjádření společenské identity člověka, a rozhodnutí ji buď použít, nebo nepoužít je rozhodnutím adresovaným okolí. (Jen si to zkuste představit, Amerika bez pasty na zuby!)

Moje metoda, objevující se v následujících textech, může být směle prohlášena za archeologickou. Hodlám zkoumat vrstvy moderního vědomí, z nichž některé budou starobylé, až geologické, jiné sedimentovaly teprve nedávno a ještě stále to v nich vře a kvasí. Zahájím své úvahy zamyšlením o sdílené kultuře a o jejím místě v životě kmene. Možná vám přijde výstřední zahájit zkoumání našeho tématu v tomto bodě – je to však stejně výstřední jako zahájit je kdekoliv jinde. Neboť ti, kdo píšou o kultuře, jen málokdy něco zahajují. V literatuře, se kterou jsem se setkal, autoři povětšinou začínají *in mediis rebus*, bojují na jedné či druhé straně barikády v bitvách, které jsou nyní už tak zmatené, že jejich význam téměř nikdo nechápe. Ne snad proto, že by pro stromy neviděli les, ale protože se nepodívali pod stromy, nehledali energii, který je skrytě oživuje.